

УДК 811.161.2:373.612.2:001(477)Огієнко
DOI: 10.32626/2309-7086.2026-23.42-52

Борис Коваленко

ORCID 0000-0002-3764-856X
доктор філологічних наук, професор,
директор навчально-наукового інституту
української філології та журналістики
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
kovalenko.borys@kpmi.edu.ua

Наталія Коваленко

ORCID 0000-0002-7810-1982
доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
kovalenko.nataliya@kpmi.edu.ua

МЕТАФОРА В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті досліджено метафору в мовній картині світу Івана Огієнка. На основі поетичного доробку виокремлено метафоричні структури, які маркером ідіостилю митця.

На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що в доробку поета представлено всі граматичні типи метафори: субстантивні, атрибутивні, дієслівні. Із синтаксичного погляду у поетичному доробку І. Огієнка метафора реалізується словосполученням, а серед розгорнутих метафор виявлено такі типи: прості неускладнені речення, прості речення, ускладнені однорідними членами, багатокomпонентні складносурядні речення з як з однотипним структурами, так і з різнотипними структурами та засобами зв'язку предикативних частин, багатокomпонентні складнопідрядні речення, складні речення з різними видами зв'язку. За виконуваною функцією метафори у це порівняння, загадка, перенесення властивостей. За семантичними типами метафора у досліджуваній поезії це найчастіше уособлення (персоніфікація).

Ключові слова: Іван Огієнко, мовна картина світу, ідіостиль, метафора, структурні і граматичні типи метафор, метафоричні конструкції.

Постановка проблеми. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) – науковець, громадський, політичний і церковний діяч, фундатор і перший ректор Кам'янець-Подільського Українського Державного Університету. Як мовознавець відомий своїми фундаментальними працями з історії української мови, сучасної української літературної мови, її правопису, лексикології, етимології, стилістики та діалектології. Він залишив після себе не лише наукову, а й художню спадщину, зокрема поезії, які майже невідомі пересічному читачеві. Як зазначає дослідник творчості І. Огієнка М. Тимошик, сам автор «розділив свій

© Борис Коваленко, Наталія Коваленко, 2026

Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

набуток у галузі красного письменства на вісім томів: перші три – драматичні твори; наступні два – легенди; шостий–восьмий – релігійна лірика» [15, с. 23].

3-поміж виразних мовностилістичних засобів усієї творчої палітри письменника, що визначають його ідіостиль, особливо вирізняються метафори, різні за граматичним вираженням, структурною будовою, семантикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Образність мови письменника досягається низкою мовних прийомів, зокрема через добір різноманітних художніх засобів. До них належать тропи та стилістичні фігури, серед яких провідне місце відводиться метафорі.

Роль метафори є найбільш вагомою у поетичному мовленні. На думку дослідників, у поезії «вона посідає чільне місце серед образно-виражальних засобів завдяки здатності стисло і конденсовано і в той же час надзвичайно рельєфно відтворювати світобачення автора» [14, с. 7]. Мовознавці вважають, що дослідження метафори і зокрема її синтаксичних особливостей є доречним саме у поетичних текстах, оскільки «поетичне мовлення показує нереалізовані можливості мовної системи» [14, с. 7] – її потенціальну здатність до метафоричного осмислення дійсності. Саме в цьому аспекті поезія є надзвичайно вагомим джерелом для вивчення тропеїчної системи, особливо метафори як засобу множинного сприйняття дійсності.

Метафора як елемент поетичної системи є одним із засобів висвітлення нереалізованих, потенційних можливостей мови. З погляду мовної норми, метафора, особливо індивідуально-авторська, є аномалією: «...метафора – порушення традиційних зв'язків, але, як не парадоксально це звучить, порушення нормативного характеру: виявлення закладених, але не використовуваних у мові можливостей, поширення можливостей реалізації того чи іншого слова» [14, с. 8]. Метафора як один із мовних засобів художньої концептуалізації світу дає змогу через переосмислення реальних речей зануритися у внутрішній світ буття автора, який демонструє свій індивідуальний досвід, суб'єктивну свідомість, гру уяви; підштовхує до пошуків причин «зсувів» об'єктивного, зрозумілого для всіх світосприйняття до суб'єктивного, фантазмагоричного, нестандартного погляду на життя [3, с. 148].

Незважаючи на тривалу історію вивчення метафори, цей троп привертає увагу лінгвістів новими гранями, аспектами входження в сучасну мовознавчу науку. Залежно від поглядів і сфер діяльності вчених сформувалися різні концепції й напрямки дослідження метафори. Проблема функціонування метафори та її ролі в художніх текстах ґрунтовно відображена у працях українських та зарубіжних учених. Науковці по-різному підходять до визначення ролі метафори в художніх текстах і досліджують її різноаспектно. Наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. з'являються праці, в яких дослідники вибудовують єдину теорію метафори, об'єднуючи різноманітні підходи (філософський, психологічний, літературознавчий, лінгвістичний) до такого явища, як метафоричне, переносне вживання слів та їх передача засобами іншої мови. Однак кожна з наукових галузей має в своєму розпорядженні свій окремий апарат дослідження, визначений методами, що зумовлюють розгляд названого мовного явища у певному теоретичному аспекті. Лінгвістичний підхід до вивчення метафори пов'язаний з напрацюваннями у різних галузях знань: семасіології, ономасіології, когнітології, етнолінгвістики тощо [2, с. 62].

Сучасні дослідники Л. Кравець [8; 9; 10], Т. Єщенко [6], В. Дятчук, Л. Пустовіт [5], А. Овсієнко [11], Н. Слобода [14] та ін. окреслюють багато аспектів зазначеної проблеми, зокрема визначення функцій метафори, її ролі в текстах

різних функціональних стилів мовлення, опис семантичних та структурних типів явища, синтаксичну будову метафоричних структур, авторські новотвори як основу метафоричних структур, слова-образи в індивідуальному стилі автора тощо.

Однак метафора у мовній картині Івана Огієнка, на нашу думку, не знайшла всебічного висвітлення у сучасному мовознавстві.

Мета статті. Метою цієї статті є аналіз різних структурно-граматичних та семантичних типів метафор у мовотворчості І. Огієнка. Завдання – виявити корпус таких метафор, описати метафоричні конструкції, визначити їхнє семантичне наповнення, дослідити граматичну структуру метафор у досліджуваних поезіях.

Методи дослідження. У процесі аналізу використано метод суцільного вибирання, описовий метод та метод компонентного аналізу.

Виклад основного змісту. З граматичного погляду вирізняємо три основні моделі метафор: дієслівна, субстантивна та атрибутивна. Компоненти таких моделей виконують різні синтаксичні функції.

Метафора, становлячи єдність, нерозривність загального і конкретного в лексичному значенні слів, охоплених процесом перенесення ознак, є результатом активної пізнавальної діяльності людини. З одного боку, в метафорі узагальнюються певні ознаки, що переносяться з одного предмета на інший. З другого боку, метафора – приховане, внутрішнє порівняння, яке відзначається конкретно-чуттєвим змістом. Вона репрезентує ознаку через конкретний предмет, через його цілісний образ, через його багатоплановий семантичний зміст [5, с. 74].

Субстантивна метафора змінює свою семантику, іменник втрачає номінативну функцію, набуваючи якісної оцінки іншого слова. Здатність розширити семантичний простір контексту реалізується в іменниковій метафорі, оскільки іменник, змінюючи своє значення, змінює і функцію називання, набуваючи функції характеристики. Іменникова метафора у поетичному тексті може бути передана іменниками, що об'єднані різними типами поєднання слів у словосполученні, у тому числі і неузгодженими формами.

У поезії творчості Івана Огієнка субстантивні метафоричні конструкції виражені такими моделями:

1. Метафоризований іменник поєднується з керованим, вираженням формою родового відмінка (генітивна метафора), як-от: «*Ї жили ці люди, мов в безодні, / Ї спали в них потреби духа*» (Прометей, с. 6), «*Ї Пророки тужно душу рвали, / Крик серця нісся до Єгови...*» (Легенди світу, с. 12), «*Бреніло Леготом Спасіння, / Ї чулись подихи весни*» (Прометей, с. 9), «*Їтали в небі гори й скелі, / На землю падав дощ каміння, / Ї з своєї Геліос оселі / Спинив в страху ясні проміння*» (Прометей, с. 11), «*Ото ми славно дослужились: / Женемось туркові у зуби, – / Гляди, з дороги б ми не збились / Ї не попали в пащу згуби!...*» (Розп'ятий Мазепа, с. 37), «*Ї Парки не мають сторожі, / Ї всім випітають долю, / Від ранку до ночі ворожі, / Лиш кидають пригорці болю*» (Прометей, с. 19).
2. Поєднання іменника у називному відмінку з метафоричним іменником, який виконує функцію присудка, наприклад: «*Ми ж склали писану умову, / Як під Москву були пішли, / А цар невірний свому слову, / Забув: **козаки – то орли!***» (Розп'ятий Мазепа, с. 48), «*В Тобі для всіх святі Палати / На вітих змучених серцець: / **Земля моя – то рідна мати, / А Рідний Край – то мій отець!***» (Туми, с. 10), «*У неї тіло – **цвіт** вишневий, / Коса до пояса із злата, / **Обличчя – червінь** яблуневи, / В очах палких – **п'янка охота***» (Марія Єгиптянка, с. 15).

3. Інші іменникові метафоричні конструкції: «*І витяг він тремтливу руку, / І рвав солодкую малину, / І заспокоїв серця муку, / І був щасливий в ту хвилину...*» (Легенди світу, с. 20), «*І пісня на устах в Нефтолі, / І світиться щастям Тамара, – / І сонця ясного ніколи / Не крила грозова їм хмара*» (Легенди світу, с. 15), «*І всі замовкли в тихій млості, / І слово слухали пророче, / І тільки серце в лютий злості / В Зевеса вискочити хоче*» (Прометей, с. 23).

Загалом у творчості Івана Огієнка іменникові метафоричні конструкції не дуже поширені, що свідчить про динамічну спрямованість його поетичних текстів, а не предметну.

Атрибутивні метафори, зафіксовані в досліджуваних поезіях, також надзвичайно важливі для мовотворчості Івана Огієнка. Це своєрідна палітра, що допомагає авторові якнайдетальніше вимальовувати перед читачем художні образи. Такі метафори виділяють прикметну рису об'єктів, виражають означену чи якісну ознаку шляхом надання експресії та сприявши оцінці цієї ознаки. До числа атрибутивних метафор можна віднести образні засоби, виражені прикметниками або діеприкметниками. Фактично вони виступають метафоричними епітетами. Такі перехідні тропи дають особливо чуттєвий образ, поєднавши у собі експресію метафори та епітета.

Розглядаючи метафоризацію ознак, зазначимо, що в метафоричному словосполученні прикметник виконує функцію метафоризуючого компонента. Аналіз конструкцій, зафіксованих у збірках поета, переконує, що метафоризація прикметників не є самоціллю, але за їхньою допомогою авторові вдається змінювати семантику логічно пов'язаних із ними іменників, наприклад: «*В нас згоди немає, / Свавілля безкрає, / Всі пнуться до ворога пана, / І Мати безсила / Ламає вже крила, І гине в самоті, кохана...*» (Туми, с. 8). Створення образу несправедливості – *свавілля*, через посередництво прикметника *безкрає* передає семантичний відтінок ознаки: *неконтрольоване*. Саме через переосмислення прикметника якісна ознака слова, носія цієї ознаки (у цьому випадку *свавілля*), набуває багатоаспектності, поглиблює асоціативні зв'язки. Подібну функцію виконують метафоризовані прикметники (*найтяжчий сум, святій огню, змучені серця, смертні сані, печаль невимовна, незмінний страх, мертва душа, серце мертво, сонечко ясне* та ін.) у конструкціях *найтяжчий сум* (слово «найтяжчий» виступає як художнє означення, що надає абстрактному поняттю «сум» конкретної емоційної забарвленості та виразності), *смертні сані* (ознака смерті; у давнину мерців везли до могили на санях), *сонечко ясне* (у цьому контексті – незалежність України). Для ілюстрації звернемося до тексту поезії: «*Найтяжчий сум – то сум за волю, / Коли криваво серце плаче, / Коли душа вмирає з болю, І слово губиться гаряче...*» (Легенди світу, с. 12), «*І будьмо вірні їй їй віддані, / Її любім Її, як матір милу, / Аж поки ляжем в смертні сані, / Аж поки підем у могилу!...*» (Туми, с. 10), «*Були душа та серце мертві / у перших давніх дикунів, / І не давали людям в жертві / Ні мрій ясных, ні гордых снів*» (Прометей, с. 5), «*Усе життя я про одне, / Все думав-мріяв про Свободу: / Дать Мамі Сонечко ясне, / Здобути Волю для народу...*» (Розп'ятий Мазепа, с. 14).

Особливість поетичного мовлення полягає в тому, щоб донести до читача думки, почуття, послуговуючись наочними, конкретно-образними словесними засобами. Метафори, які вживаються в поезії, формуються на основі семантичних зв'язків між поняттями різного ступеня абстрактності, зокрема між поняттями, що пов'язані з людськими емоціями, переживаннями, психічним станом лю-

дини і тими словами, які називають конкретні фізичні дії, процеси. Найчастіше використовуються метафори, семантичне ядро яких становить динамічна дієслівна ознака. На думку дослідників, «дієслівні метафори виникають внаслідок порушення семантичного зв'язку між предметом і його дією, бо дія, яка логічно притаманна предметові одного семантичного поля, приписується предметові іншого семантичного поля [13, с. 203]. Саме дієслівних метафор найбільше у мовотворчості Івана Огієнка, наприклад: «*Й Пророки тужно душу рвали, / Крик серця нісся до Єгови...*» (Легенди світу, с. 12), «*І срібною сяє Сірко сивиною, / А серце шепоче Молитву...*» (Туми, с. 11), «*Цар перший зрадив Україні, / Права свідомо потоптав, / – Немає Воли в нас і тіні, / Вкрайну душить, як удав!...*» (Розп'ятий Мазепа, с. 48), «*І пурпуром цвіла пустеля, / Й співала радість у печері, – / І заздро мовчазлива скеля / Дивилась до старого в двері...*» (Легенди світу, с. 23), «*Може не хочеш ти далі / Бути при основі престоло? / Щось тобі пахнуть печалі / Ті, що нема їх довкола!...*» (Прометей, с. 23), «*Тирани в нас на кроці кожним, / й свого підступно душать брата, / Й життя сміється тільки можним, / А Правда на хресті розп'ята...*» (Прометей, с. 60).

За структурою метафори, які ми зафіксували у збірках Івана Огієнка, можемо розподілити на прості (однокомпонентні) та складні (розгорнуті, багатоконпонентні).

До простих метафор (семантичне ядро їх складається з двох компонентів), для прикладу, належать *потреби духа, крик серця, подихи весни, подих вітрів, дощ каміння, пригорці болю, море крові* (іменник у називному відмінку + іменник у родовому відмінку); *душа жива, доля щербата, радість доспіла, щастя щербата* (іменник + прикметник (дісприкетник)); *солонке проміння* (прикметник (дісприкетник) + іменник) – метафоричні епітети; *полинула тиша, шептались води, співала радість* (дієслово + іменник), *серце шепоче, думи скрегоцуть* (іменник + дієслово), наприклад: «*Бо друзі в світі, як погода, / Від подиху вітрів мінлива: / Їх перша знищує негода, / І родить щедро мить щаслива...*» (Прометей, с. 60), «*Тепер зламав нам всі умови, / Він нас тракує за підданці, – / Йому ніщо хоч море крові, / Бо п'ян, як ніч, вже рано вранці...*» (Розп'ятий Мазепа, с. 48), «*Не бачить він душі живої, / Любовного не чує серця, / Вони ж як лік води святої, / Як легіт з тихого озерця...*» (Прометей, с. 60), «*Веселі, як ранок, усі полонені, / Вже чується батьківська хата: / Спочинуть в обіймах дружини чи нені, / Й забудеться доля щербата!*» (Туми, с. 6), «*А думи на серці скрегоцуть у зливі, Пригадують Бога Святого...*» (Туми, с. 11).

За способом синтаксичного вираження розгорнутих метафор в поезіях Івана Огієнка виявлено такі типи:

- 1) розгорнуті метафори – прості неускладнені речення: «*А привид минулого тінню женеться...*» (Легенди світу, с. 26), «*... мережку плете птах із мрій ...*» (Легенди світу, с. 10);
- 2) розгорнуті метафори – прості речення, ускладнені однорідними членами: «*Й гора розступилась, й схвала Марію, / І всю беззахисну Родину...*» (Легенди світу, с. 54), «*А сонце сміялося з Неба додолу, Й шукало постелі, щоб спати*» (Туми, с. 7), «*А з ними танцює руїна до пари, / І мстивою пестить рукою*» (Туми, с. 3);
- 3) розгорнуті метафори – багатоконпонентні складносурядні речення з як з однотипними структурами, так і з різнотипними структурами та засобами зв'язку предикативних частин: «*І пишині валилися мури, / І саклі пускалися*

- з димом» (Туми, с. 4), «По-ангольськи пташка співала, / **І в серці зростали лелії, / Її раділа душа** досконала / У промінях райської мрії» (Легенди світу, с. 10), «**Ї лилася тужно пісня в горі / За втрачені ясні свободи, / І в сльозах слухали їх зорі, / Її шептались** млосно тихі **вбди**» (Легенди світу, с. 12); «**А з неба моргали їм зорі / І йшли купатись** в тихі води. / **Ї не втратив** **чесли** **люд** у горі, / **Ї росла надія** до свободи!..» (Легенди світу, с. 14);
- 4) розгорнуті метафори – багатокomпонентні безсполучникові складні речення: «**Ї Пророки тужно** **душу рвали, / Крик серця пісся** до Єгови...» (Легенди світу, с. 12);
 - 5) розгорнуті метафори – багатокomпонентні складнопідрядні речення: «**Труйне в обранці всадять жало, Щоб проковтнула ніч осіння...**» (Прометей, с. 60), «**Найтяжчий сум – то сум за волю, / Коли криваво серце плаче, / Коли душа вмирає з болю...**» (Легенди світу, с. 12), «**Ї як сонце йде спати** за море, / **В тривозі шепочуться птахи...**» (Легенди світу, с. 24);
 - 6) розгорнуті метафори – складні речення з різними видами зв'язку: «**І стеляться** **Кримом голодні пожари, / Невірна кров** **лється рікою, / А з ними танцює** **руїна до пари, / І мстивою пестить** **рукою**» (Туми, с. 3), «**І полум'ям стелиться сповідь** **Сіркова, / Бо плаче душа** **наболіла, / Ї козакі зсумніли** від щирого слова, / **І рине сльоза їм несміла**» (Туми, с. 12), «**І сипле Сонечко** **проміння, / І мріють солодко простори, / Палахкотять** **огнем** **каміння, / Що в дремі сплять, мов осокори**» (Марія Єгиптянка, с. 10).

За способом реалізації принципу порівняння лінгвісти виділяють такі типи метафор:

- 1) метафори, де описуваний об'єкт заміщений іншим об'єктом – метафори-загадки;
- 2) метафори-порівняння, у яких описуваний об'єкт прямо зіставляється з іншим об'єктом;
- 3) метафори, що приписують даному об'єкту властивості іншого [14, с. 101].

Метафори-загадки дуже чітко відображають метафоричну особливість, зокрема семантичну двоплановість образно вжитого слова. Така лексема, поєднуючи в собі і пряме, і метафоричне значення, викликає асоціативні ряди, пов'язані з ними обома. У такому випадку, за словами Н. Слободи, «суб'єкт і об'єкт зіставлення умовно ототожнюються, будучи названі одним словом, тобто метафори-загадки є одночленними» [14, с. 102]: «**В Єгипті рано всі дівчата / Стають дозрілими жінками, / І треба ока** **мами й тата, / Щоб не прощатись їм з вінками**» (Марія Єгиптянка, с. 7) – втрачати цнотливість, «**У кліщі** **сорому** **хвороба / Марію болізно** **схопила, – / І стала в'янути** **вподоба, / І стали** **гнутиися її крила...**» (Марія Єгиптянка, с. 7) – здоров'я. Такі метафори завжди виражені іменником та виконують роль підмета або реалізуються у складі складної метафоричної конструкції (переважно в позиції додатка): «**Немов трава пахка** **на луці, / Минає** **молодість** **мрійлива, / Її Марія** **бачить у розпучі, – / На неї йде** **осіння злива!**..» (Марія Єгиптянка, с. 20) – старість. У цій строфі сполучення *минає молодість* ужито в прямому значенні служить полегшенню «відгадки».

У поезія І. Огієнка є формально двочленні та тричленні метафори-загадки, які парафрастично описують прихований суб'єкт зіставлення: «**Цвіла** **троянда край** **дороги, / І люд** **прохожий** **звеселяла, / Та** **враг** **зірвав її, – й під** **ноги / Скотилась** **квітка** **досконала...**» (Марія Єгиптянка, с. 20) – краса, «**І піс-**

ня на устах в Нефтоли, / І світиться щастям Тамара, – / І сонця ясного ніколи / Не крила грозова їм хмара» (Легенди світу, с. 15) – життя без сварок. У таких структурах компонент із прямим значенням також допомагає здогадатися про що йдеться.

У мовотворчості І. Огієнка спорадично фіксуємо так звані метафори-порівняння, які з точки зору синтаксису є найбільш специфічними. У них метафорично вжите слово не заміщує повністю слово із прямим значенням (як це відбувається у метафорах-загадках), а витісняє у синтаксично залежне положення: «І звільнені бранці танцюють щосили, / А туми німі, звірі хижі» (Туми, с. 6), «Ї нехай поллються сльози-жгали, / Як затяжена осіння злива, / І в них я виплачу печалі, / І розцвіте душа щаслива!...» (Марія Єгиптянка, с. 27), «А з ними і син його, – он він, тополя! – Любов від яркої татарки» (Туми, с. 8), «У неї тіло – цвіт вишневий, / Коса до пояса із золота, / Обличчя – червіль яблуневий, / В очах палких – п'янка охота» (Марія Єгиптянка, с. 15), «Разок червоного наміста / Ї солодкі страсні губки ...» (Марія Єгиптянка, с. 15).

У поетичних втворах І. Огієнка активно функціонують метафори, що приписують одному об'єкту якості іншого. Найчастіше спостерігаємо дієслівні метафоричні перенесення, як-от: «Усе її меркне в темнім димі, / Душа завмерла в лютім горі...» (Марія Єгиптянка, с. 27), «І в них я виплачу печалі, / І розцвіте душа щаслива!...» (Марія Єгиптянка, с. 26), «Ї купався Легіт на озерці, / Як пурпур промінів заходу» (Прометей, с. 10), «І тихо стало в чистім полі, / В Пророків серце рветься з муки...» (Легенди світу, с. 13), «Ї Пророки шепчуться в нараді, / Говорять очі замість слова...» (Легенди світу, с. 13), «Я бачив сон: горить Батурын, / А з ним гетьманові Палати, – Огонь лизав столітні мури / Ї до Бога з димом мчав благи...» (Розп'ятий Мазепа, с. 30), «І пурпуром цвіла пустеля, / Ї співала радість у печері, – / І задро мовчазлива скеля / Дивилась до старого в двері...» (Легенди світу, с. 23), «Круг неї щастя б'є фонтаном, / І повно сонця, й ласки повно» (Марія Єгиптянка, с. 12).

Значна кількість метафоричних структур характеризується персоніфікованістю явищ природи. Для цього письменник основною метафоричною образують дієслова на означення дій, властивих людині: «Було раз, сонце йшло вже спати, / І пурпур крив усю пустелю» (Легенди світу, с. 23), «Ї як тільки соняшні проміння / Ще сонну землю цілували, / Пустельник з птахом Піснопіння / До Неба разом висилали» (Легенди світу, с. 22), «Вмивалося сонце, і радість небесну / На землю трусало, мов з міху...» (Легенди світу, с. 72), «А сонце сміялося ясно, / Мати цвіла як весна» (Легенди світу, с. 22), «Ї по праці міцно спали люди, / І тихо спало Сонце в морі» (Прометей, с. 44), «Вітри аж рвуться на припоїні, – В людей всадити гострі роги» (Прометей, с. 46).

Висновки. Метафора – вид тропа побудований на основі вживання слова або виразу у переносному значенні. Проблема функціонування метафори та її ролі в художніх текстах ґрунтовно відображена у працях українських та зарубіжних учених, які по-різному підходять до визначення ролі метафори і досліджують її різноаспектно.

Залежно від поглядів і сфер діяльності науковців сформувалися різні концепції й напрямки дослідження метафори: семасіологічний, ономасіологічний, лінгвістичний, логічний, функціонально-типологічний, психологічний, експресіологічний.

У поезіях Івана Огієнка виявлено чимало метафор. На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що в доробку митця представлено всі

граматичні типи метафори: субстантивні, атрибутивні, дієслівні. Іменникова метафора вживається для позначення нового найменування або представлення вже відомого з більш вираженою оцінкою та експресією; прикметникова – привертає увагу до певних ознак предметів, що описуються; дієслівна – вказує на процесуальність та дію. У поезії автора переважають дієслівні та іменникові метафори, що сприяє динаміці, внутрішній організованості, рухливості характеру твору. Такі метафоричні конструкції допомагають спроектувати образи, що базуються на власному баченні поета, на чуттєвий досвід читачів.

Із синтаксичного погляду у поетичному доробку І. Огієнка метафора реалізується як словосполученням, так і розгорнутими метафоричними конструкціями, серед яких виявлено такі типи: прості неускладнені речення, прості речення, ускладнені однорідними членами, багатоконпонентні складносурядні речення з як з однотипним структурами, так і з різнотипними структурами та засобами зв'язку предикативних частин, багатоконпонентні безсполучникові складні речення, багатоконпонентні складнопідрядні речення, складні речення з різними видами зв'язку.

За виконуваною функцією метафори у І. Огієнка це порівняння, загадка, перенесення властивостей.

За семантичними типами метафора у досліджуваній поезії це найчастіше уособлення (персоніфікація).

У поезії Івана Огієнка метафора як один із засобів творення художніх образів посідає провідне місце. Вона дає багатющий матеріал для вивчення особливостей мовотворчості митця, дозволяє зрозуміти стиль його світобачення та світорозуміння.

Список використаних джерел і літератури:

Література:

1. Варич Н. Структура метафори в поезіях Б.-І. Антонича: дис. ... канд. філол. наук. Харків: ХДПУ, 1998. 195 с.
2. Герасименко О. Особливі функціонування метафори в художньому тексті (на прикладі роману С. Моєма «Театр»). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Хмельницький, 2025. Т. 34. С. 61–65.
3. Городецька В. Домінантні метафори ідіостилю Юрія Клєна. *Лінгвістика і поетика тексту. Філологіка*: зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2020. Вип. 21. С. 147–158.
4. Гурко О. В. Функціональні особливості метафори в художньому мовленні Олександра Олеся. *Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2011. Том 24 (63). № 2. Ч. 2. С. 395–400.
5. Дятчук В. В., Пустовіт Л. О. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. Київ: Наук, думка, 1983. 156 с.
6. Єщенко Т. Текстово-антропоцентричний вимір метафори українських поетів 1990-х: монографія. Київ: Академвидав, 2018. 352 с.
7. Кіс Т. Є. Еволюція художньої метафори: лінгвокультурний аспект: дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2001. 224 с.
8. Кравець Л. В. Метафора в українській політичній мові початку ХХ ст. *Література та культура Полісся. Серія «Філологічні науки»*. 2016. Вип. 84. № 7. С. 93–100.
9. Кравець Л. В. Метафора природи в поетичних текстах М. Рильського і Л. Костенко. *Культура слова*. 2020. № 92. С. 52–62.

10. Кравець Л. В. Текстотвірний потенціал метафори. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. Вип. 4. С. 409–414.
11. Овсієнко А. С. Функціонально-стилістичний потенціал метафори в газетній періодиці початку ХХІ століття: дис. ... д-ра філософії. Дрогобич, 2023. 261 с.
12. Олексенко В. П. Метафоричні конструкти Василя Стуса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2017. № 31. Т. 1. С. 70–75.
13. Панчук Г. Метафора та її граматичне вираження у збірці О. Пахльовської «Долина храмів». *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич, 2015. С. 200–205.
14. Слобода Н. В. Метафоричний потенціал синтаксису в поезії шістдесятників: дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01 – українська мова. Дніпропетровськ, 2010. 211 с.
15. Тимошок М. С. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко). Життєписи великих українців. Київ: Либідь, 1999. 672 с.
16. Тиха Л. Поетична метафора Василя Голобородька. *Волинь філологічна: текст і контекст*. Луцьк, 2014. Вип. 17. С. 289–296.

Джерела:

17. **Легенди світу** – Митрополит Іларіон Легенди світу. Париж, 1946. 96 с.
18. **Марія Єгиптянка** – Митрополит Іларіон Марія Єгиптянка. Париж, 1947. 82 с.
19. **Прометей** – Митрополит Іларіон Прометей. Поема. Вінніпег, 1948. 68 с.
20. **Розп'ятий Мазепа** – Митрополит Іларіон Розп'ятий Мазепа. Історична драма. Вінніпег, 1961. 88 с.
21. **Туми** – Митрополит Іларіон Туми. Поема. Париж, 1947. 16 с.

References:

1. Varych, N. (1998). *Struktura metafory v poeziiakh B.-I. Antonycha* [Metaphor structure in the poetry of B.-I. Antonych] (Candidate dissertation in Philology). Kharkiv: KhDPU. 195 s. (in Ukr.).
2. Herasymenko, O. (2025). *Osoblyvosti funktsionuvannya metafory v khudozhnomu teksti (na prykladi romanu S. Moema «Teatr»)* [Peculiarities of metaphor functioning in a literary text (based on the novel «Theatre» by W. S. Maugham)]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*. Khmelnytskyi. T. 34. S. 61–65. (in Ukr.).
3. Horodetska, V. (2020). *Dominantni metafory idiostyliu Yurii Klena* [Dominant metaphors of Yurii Klen's idiostyle]. *Linhvistyka i poetyka tekstu. Filolohika*: zб. nauk. prats, Kryvyi Rih. Vyp. 21. S. 147–158. (in Ukr.).
4. Hurko, O. V. (2011). *Funktsionalni osoblyvosti metafory v khudozhnomu movlenni Oleksandra Olesia* [Functional features of metaphor in the artistic speech of Oleksandr Oles]. *Ucheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Seriya «Filolohiia. Sotsialni komunikatsii»*. T. 24 (63). № 2. Ch. 2. S. 395–400. (in Ukr.).
5. Diatchuk, V. V., Pustovit, L. O. (1983). *Semantychna struktura i funktsionuvannya leksyky ukrainskoi literaturnoi movy* [Semantic structure and functioning of the vocabulary of the Ukrainian literary language]. Kyiv: Naukova Dumka. 156 s. (in Ukr.).
6. Yeshchenko, T. (2018). *Tekstovo-antropotsentrychnyi vymir metafory ukrainskykh poetiv 1990-kh: monohrafiia* [Textual-anthropocentric dimension of the metaphor of Ukrainian poets of the 1990s: a monograph]. Kyiv: Akademvydav. 352 p. (in Ukr.).
7. Kis, T. Ye. (2001). *Evolutsiia khudozhnoi metafory: linhvokulturnyi aspekt* [Evolution of artistic metaphor: linguo-cultural aspect]: dys. ... kand. filol. nauk. Kyiv. 224 s. (in Ukr.).

8. Kravets, L. V. (2016). Metafora v ukrainskii politychnii movi pochatku XX st. [Metaphor in the Ukrainian political language of the early 20th century]. *Literatura ta kultura Polissia, Seriiia «Filolohichni nauky»*. Vyp. 84. № 7. S. 93–100. (in Ukr.).
9. Kravets, L. V. (2020). Metafora pryrody v poetychnykh tekstakh M. Rylskoho i L. Kostenko [Metaphor of nature in the poetic texts of M. Rylskyi and L. Kostenko]. *Kultura slova*. № 92. S. 52–62. (in Ukr.).
10. Kravets, L. V. (2008). Tekstotvirnyi potentsial metafory [Text-forming potential of metaphor]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 10: Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi movy*: zb. nauk. prats, Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. Vyp. 4. S. 409–414. (in Ukr.).
11. Ovsiienko, A. S. (2023). Funktsionalno-stylistychnyi potentsial metafory v hazetnii periodytsi pochatku XXI stolittia [Functional and stylistic potential of metaphor in newspaper periodicals of the early 21st century]: dys. ... d-ra filosofii. Drohobych. 261 s. (in Ukr.).
12. Oleksenko, V. P. (2017). Metaforychni konstrukty Vasylia Stusa [Metaphorical constructs of Vasyl Stus]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia: Filolohiia*, Odesa. № 31. T. 1. S. 70–75. (in Ukr.).
13. Panchuk, H. (2015). Metafora ta yii hramatyчне vyrazhennia u zbirtsi O. Pakhlovskoi «Dolyna khramiv» [Metaphor and its grammatical expression in O. Pakhlovska's collection «The Valley of Temples»]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri*. Drohobych. S. 200–205. (in Ukr.).
14. Sloboda, N. V. (2010). Metaforychnyi potentsial syntaksysu v poezii shistdesiatnykiv [Metaphorical potential of syntax in the poetry of the 1960s generation] (Candidate dissertation in Philology). Dnipropetrovsk. 211 s. (in Ukr.).
15. Tymoshyk, M. S. (1999). Mytropolyt Ilarion (Ivan Ohiienko) [Metropolitan Ilarion (Ivan Ohiienko)]. *Zhyttiepysy velykykh ukrainsiv*. Kyiv: Lybid. 672 s. (in Ukr.).
16. Tykha, L. (2014). Poetychna metafora Vasylia Holoborodka [Poetic metaphor of Vasyl Holoborodka]. *Vohyn filolohichna: tekst i kontekst*. Lutsk. Vyp. 17. S. 289–296. (in Ukr.).
17. **Lehendy svitu** – Mytropolyt Ilarion. *Lehendy svitu* [Legends of the world]. Paryzh, 1946. 96 s. (in Ukr.).
18. **Mariia Yehyptianka** – Mytropolyt Ilarion Mariia Yehyptianka [Mary of Egypt]. Paryzh, 1947. 82 s. (in Ukr.).
19. **Prometei** – Mytropolyt Ilarion Prometei. Poema. [Prometheus: A Poem]. Vinnipeh, 1948. 68 s. (in Ukr.).
20. **Rozpiatyi Mazepa** – Mytropolyt Ilarion Rozpiatyi Mazepa. Istorychna drama [Crucified Mazepa: A historical drama]. Vinnipeh, 1961. 88 s. (in Ukr.).
21. **Tumy** – Mytropolyt Ilarion Tumy. Poema [Mists: A Poem]. Paryzh, 1947. 16 s. (in Ukr.).

Borys Kovalenko, Nataliia Kovalenko

METAPHOR IN IVAN OHIIENKO'S LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD

The study of metaphor as a phenomenon of language and thought attracts the interest of specialists across many sciences and their specialized branches. In recent years, scholarly attention has focused on the cognitive function of metaphor as one of the fundamental forms of human thinking, as well as its significance in revealing the essential features of reality.

Scientific literature regarding metaphor is nearly inexhaustible, and at the current stage of research, its volume continues to grow rapidly. At the beginning of the XXI century, a separate scientific field emerged – metaphorology.

The article examines metaphor in Ivan Ohienko's linguistic picture of the world. Based on his poetic heritage, the study identifies metaphorical structures that serve as markers of the artist's individual style.

Based on the conducted research, it can be argued that all grammatical types of metaphor are represented in the poet's work: substantive, attributive, and verbal. From a syntactic perspective, in I. Ohienko's poetic works, metaphors are realized through phrases and extended constructions, among which the following types were identified: simple uncomplicated sentences; simple sentences complicated by homogeneous members; multicomponent compound sentences with both uniform and diverse structures and means of connecting predicative parts; multicomponent complex sentences; and mixed-type complex sentences with various types of connection.

According to the function performed, metaphors in the analyzed works serve as comparisons, riddles, or the transfer of properties.

Regarding semantic types, the metaphors in the studied poetry most frequently take the form of personification.

Based on the conducted research, we assert that metaphor occupies a leading position in Ivan Ohienko's poetry as one of the primary means of creating artistic imagery. It provides rich material for studying the peculiarities of the poet's linguistic creativity and allows us to understand his worldview and perception of the world, as well as his attitude toward life and creative work.

Key words: Ivan Ohienko, linguistic picture of the world, individual style, metaphor, structural and grammatical types of metaphors, metaphorical constructions.

Отримано: 17.01.2026 р.

Прийнято до друку після рецензування: 04.03.2026 р.

Опубліковано: 25.05.2026 р.